

Anmeldelser

MORTEN EBBE JUUL og KASPER STØVRING (red.): *Den borgerlige orden – tanker om borgerlighed og kultur*. Gyldendal, Danmark 2008.

ISBN 978-87-02-06753-8. 294 sider. Kr. 299,00.

Er man konservativ, kan man ikke tit nok minde om sædernes forfald, men Ret skal også være ret. Som redaktørerne Morten Ebbe Juul Nielsen og Kasper Støvring (som har bidraget både til Nomos 3:2 og til nærværende nummer) slår fast i deres indledning, så er der grøde i borgerligheden, skønt begrebet mildest talt må siges at favne bredt. Af samme grund giver det som oftest bedre mening at tale om liberale henholdsvis konservative. Begge udgangspunkter er repræsenteret i rigt mål i denne antologi, og det er en styrke. Som helhed er bogen derfor også noget uensartet, men det gør ikke noget, da den derved netop klargør nogle af de forskellige positioner, der findes på den højre fløj. I det følgende skal jeg dels ride nogle kæpheste, dels efter fattig evne forsøge at være *fair* over for de pågældende. Jeg kan ikke garantere, at det lykkes fuldt ud, idet mine forestillinger om verden og menneskene nu engang i høj grad bestemmer min smag og afsmag, og det da især i sådanne opbrudstider, som vi er vidne til i vores generation.

Jørgen Møller lægger ud med et forbilledligt indlæg, 'Ved jorden at blive...'. Titlen dækker over en diskussion, der alt for sjældent tages; nemlig at den så ofte refererede oplysningstid i høj grad dækker over, hvad man kunne kalde oplysningstider. På den ene side har vi den franske oplysningstid (hvor der naturligvis også fandtes dissidenter som f.eks. Montesquieu), der dyrkede idealet om den absolutte fornuft, hvor det blot var et spørgsmål om tilstrækkelig spekuleren, hvorefter den fuldkomne samfundsorden kunne skabes. Og på den anden side den moderate angel-saksiske, der så langt fra at være reaktionær i nogen bagstræberisk betydning af ordet slog til lyd for gradvise forbedringer af

Anmeldelser

de forhåndenværende samfund, ihukommende at mennesket er et sørgeligt uperfekt væsen, der har brug for flere støtter end den nøgne fornuft.

Jørgen Møller gennemgår tillige en række konservativt-liberale tænkere fra det 20. århundrede, og han gør det godt, når han skriver, at »Vi kan sammenfatte Poppers, Hayeks og Berlins pointe på følgende måde: at bruge fornuften efter bedste evne er et gode, men at dyrke fornuften – de radikale oplysningsfilosoffers store evangelium – er et onde«.

Politisk er Jørgen Møllers indlæg velegnet som afsæt til at gå i kødet på dem, der forskels- og tankeløst refererer til oplysningstiden med stort O, og således mener at have sat deres modstandere til vægs, hvor de i stedet egentlig kun har afsløret deres manglende kendskab til periodens mangfoldighed af tanker, spekulative som pragmatiske.

Mikael Jalving skriver om det frie marked i 'Derfor er markedet borgerligt'. Bedst slår han det fast til sidst, hvor det hedder, at

Den borgerlige udfordring i dag består i at promovere samfundet som noget andet og mere end staten (...) Hvis skattestaten får lov til at erodere den liberale tradition som opridset ovenfor, vil det ikke alene gøre danskerne fattigere, men samtidig stadig mere ufrie, ligesom det vil tappe den moralske energi, der oppebærer den borgerlige orden.

Jalving viser blik for det forhold, at ønsket om afmonteringen af velfærdsstaten, som vi kender den i dag, langt fra kun handler om økonomi – skønt jeg skal være den sidste til at bestride vigtigheden af fortsat materiel fremgang – men også om en generel holdning til det at leve i et samfund, hvor borgerne og civilsamfundet ikke kvæles af den allestedsnærværende stats godhed.

I forlængelse af Jalvings indlæg ligger Anders Klinkby Madsens, 'Kritik af velfærdsstaten', hvor han gør sig tanker om den (velfærds)stat, der ubekymret taler om, hvordan pengene skal bruges, men ikke meget om, hvorfra værdierne stammer.

Det fjerde indlæg i denne antologi har vakt et voldsomt ubehag hos alle de anmeldere, undertegnede har haft lejlighed til at læse. »Klaustrofobisk« og »monokulturel fangelejr« har været de smigrende betegnelser. Indlægget er

Anmeldelser

begået af Nomos' egen Jesper Rosenløv, og jeg er derfor selvsagt ikke den mest uheldede anmelder. 'Længe leve mangfoldigheden?' er titlen, og Jesper Rosenløv tager på sig at undersøge og diskutere, hvad multikultur er, og om den virker i praksis. Det gør den ikke, skulle jeg hilse og sige. Med tyngdepunktet i forskningsbaserede undersøgelser om social kapital, civilsamfund og tillid godtgør Rosenløv, at (tilnærmelsesvis) monokulturelle samfund er langt mere velfungerende end multikulturelle. Det er de primært, fordi borgerne i monokulturelle samfund stoler på hinanden i et langt højere omfang, end tilfældet er, hvor multikulturen hersker. Og denne tillid fører en række goder med sig, i form af relativ tryghed mellem i øvrigt hinanden ukendte borgere (af den engelske filosof Roger Scruton benævnt »*a community of strangers*«) og derfor også til en høj materiel velstand, da borgere, der i udgangspunktet stoler på hinanden (og altså ikke ustandselig er afhængige af f.eks. juridisk bistand), har langt bedre muligheder for at skabe udviklede økonomier.

Jeg har indtil videre talt tre anmeldere, der vist nok i egen selvforståelse opfatter sig som borgerlige, og alligevel har de følt sig kaldet til at bruge de betegnelser, der er nævnt ovenfor. Det kan undre, især da ingen af dem forsøger med ét ord eller eksempel at gendrive den empiri, der diskuteres i artiklen. Det er fristende at forklare fænomenet med den formidable berøringsangst, der fortsat kendetegner diskussionen om indvandringen til Danmark og Europa (og USA) fra tredjeverdenslande. Udviklingen anses åbenbart at være ustoppelig, og følgelig kan vi ikke have, at nogen for alvor problematiserer den potentielle katastrofe, som den vestlige verden har skabt og skaber for sig selv. Gad vide om disse borgerlige, der finder det klaustrofobisk at anprise monokulturen, ikke engang imellem i deres lønkammer spørger sig selv, om det kunne være, at Jesper Rosenløvs analyse er den mest ædruelige? Jeg ville næsten tro det, men de er i så fald gode til at tie helt stille med det.

I god forlængelse af Rosenløvs artikel finder vi Kasper Støvrings 'Svar på spørgsmålet: Hvad er sammenhængskraft?' Det tjener Kasper Støvring til ære, at han så klart fremhæver, her som andre steder, at en velfungerende demokratisk samfundsorden ikke kommer ud af en spekulativ, abstrakt tænkning, men fra en

Anmeldelser

»førpolitisk orden«, hvor det folk, der allerede havde så meget til fælles, bliver enige om at udstrække deres fællesskab til også at omfatte demokratiske institutioner som parlament, frie valg og uafhængige domstole. Her spiller uformelle normer en helt central rolle: »Uformelle normer skaber nemlig en stærk tillidskultur, hvorimod fokuseringen på formelle normer (...) ligefrem risikerer at ødelægge denne sammenhængskraft«. De uformelle normer kan ikke manuieres, men de opstår, hvor mennesker gennem langvarig omgang med hinanden finder frem til, at også formelle normer vil være praktisk anvendelige. Disse normer må nødvendigvis være svære at sætte ord på, da de er i høj grad uudtalte, men de er afgørende, hvis vi skal forstå, hvorfor vi i f.eks. Danmark har haft den stabile samfundsorden, som tilfældet har været. Som Støvring skriver til sidst: »Et demokrati er jo kun en styreform. Den fastlægger procedurer for, hvordan vi skal handle i politiske uenigheder. Men før dette „vi“ kan handle, må der overhovedet være et „vi“. Vi må først kunne svare på spørgsmålet: Hvem er vi?«

Inger K. Brøgger diskuterer i 'Kundskaber eller egenskaber: De borgerlige og skolen', hvordan det kan være, at borgerlige politikere har haft et så ringe blik for, hvor vigtig en plads undervisning og Undervisningsministeriet spiller. Når det betænkes, at de seneste godt og vel 30 år har været én lang ørkenvandring hen imod en stedse mere åndløs skole, kan det undre. Også borgerlige undervisningsministre har spillet med på et spil, der har forvandlet den danske grundskole, folkeskolen, og senest også gymnasiet, til en »læringskole«, hvor ikke kundskaber, men færdigheder og egenskaber har været trumf. Måtte det vende en dag.

Dennis Nørmark er i mine øjne en noget paradoksalsk skikkelse. Hans historiesyn begrænser sig til at fastslå, at danskheden blev opfundet hen ad formiddagen engang i 1800-tallet, og han har meldt sig i koret af uforsonlige ateister, der ikke kan forlige sig med noget så frygtelig indoktrinerende som den danske folkekirke. Samtidig har han underholdt især *Jyllands-Postens* læsere med hudflettende beskrivelser af venstrefløjens i almindelighed og de autonome i særdeleshed. En usædvanlig kombination. Og i sit indlæg i denne antologi

Anmeldelser

svigter han ikke dem, der gerne ser venstrefløjen spiddet. I artiklen 'Hvad hvis alle de andre gjorde det? – Om den borgerlige kulturs realistiske menneskesyn' får han glimrende fremstillet, hvorfor venstrefløjen er bestandigt utilfredse, og hvorfor borgerlige aldrig kunne finde på noget så infantilt som at kræve et såkaldt ungdomshus på skatteydernes regning.

Rent logisk burde Søren Hviid Pedersens 'Nation, lov og folk' nok have ligget i forlængelse af Rosenløv og Støvrings indlæg. På den anden side er indlægget så radikalt, så det er svært at placere. Søren Hviid Pedersen »tager afsæt i en afvisning af både oplysningsfilosofien og den kristne tradition«. Da konservatismen historisk er blevet gennemsyret af liberalisme og marxisme, er det for Hviid Pedersen nødvendigt helt at gentænke det konservative. I den sammenhæng ser han lighedsideologien som den fjende, der skal gøres op med. Og her ser han bl.a. kristendommen som en »universalistisk og dermed også totalitær ideologi«.

Søren Hviid Pedersen har ret i, at konservatismen hævder retten til forskellighed på en måde, som andre tænke måder ikke er i stand til. At konservatismen så er i betydelig grad ekskluderende, det er så bare kedeligt for dem, der hylder det multikulturelle. Jeg kan også godt følge Hviid Pedersen i, at kristendommen ikke siger noget om det nationale, og at den i sin natur er universalistisk, da den hævder at omfatte alle, herre som træl. Men som vesterlænding kan jeg ikke forlige mig med at tænke kristendommen ud af min og min kulturs tilværelse. Tilbage ville så være en form for nyhedenskab. Jeg kan ikke fuldstændig afvise, at denne hedenskab kunne revitalisere den vestlige kulturkreds, men jeg føler mig overbevist om, at en fornægtelse af den væsentligste komponent i to tusind års historie ville få i høj grad uoprettelige konsekvenser for vesterlændingenes måde at tænke individ, samfund og stat på. Jeg forestiller mig en brutalisering af mennesket, som jeg ikke ville finde behagelig.

Morten Ebbe Juul Nielsen pointerer i sit indlæg 'Orden uden kultur', at også liberale er nødt til at skabe orden i kaos, og at al kultur ikke er lige god. Thomas Hoffmann beskriver de konflikter, der findes i religionsforskningen; han forsøger

Anmeldelser

at balancere mellem kontekst og essentialisme, når det kommer til islam, og han kunne godt have taget klarere stilling til fordel for det sidstnævnte.

Vi er nået til det næstsidste indlæg, 'Lille kristendomsapologi' af Lars Christiansen. Det er fremragende, et af denne antologis bedste, og det fortæller os, hvorfor den grasserende aggressive ateisme har så lidt at byde på. Lars Christiansen er essentialist, og han insisterer på, at vi må læse de skrifter, der ligger til grund for de respektive religioner. Og dermed når han ganske rimeligt frem til, at ingen anden religion end kristendommen har været i stand til at forene det dennesidige med det hinsidige på en måde, så det har skabt tålelige vilkår for mennesker.

Antologiens sidste bidrag står Anders Ehlers Dam for. 'Grøn konservatisme' hedder det. Det er lærd, og det er vidende, og det virker overbevisende, når Anders Ehlers Dam fastslår, at den grønne bølge oprindelig er mere konservativ, end den er venstreorienteret. Jeg vil ikke afvise det, jeg vil endda anse det for sandsynligt, at det er kredse på højrefløjen, der først og fremmest har forfægtet en skepsis over for menneskets omgang med naturen. Men jeg har det alvorlige problem, at jeg ikke er enig, og det endda helt ind til roden. Jeg anser miljødebatten i almindelighed og den såkaldte klimaproblematik i særdeleshed for at være gået ikke bare ud af proportion, men som et grænsende til hysteri påtaget problem. Anders Ehlers Dam nævner prisværdigt, at det er usikkert, hvad den såkaldte globale opvarmning – som ikke har fundet sted siden 1998 – egentlig skyldes. Jeg anerkender også, at der inden for konservativ tænkning naturligvis kan være divergerende meninger om menneskets brug af naturen, og hvad naturen i det hele taget er. Jeg må derfor blot bekende, at Anders Ehlers Dam og jeg ikke synes helt enige i dette spørgsmål, og det er som bekendt en ærlig sag.

Den borgerlige orden er mere end almindelig anbefalelsesværdig. Den er tæt ved at være absolut nødvendig for konservative (og liberale), der ønsker at være med til at diskutere, hvad borgerlighed er, og hvordan højre side af det politiske spektrum gør sig klart, hvorfor de står, hvor de gør.

Morten Uhrskov Jensen